

LAPS/85/2022, 10.11.2022

Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle valtioneuvoston selonteosta koskien Suomen digitaalista kompassia

Viite: Kirjallisen lausunnon pyyntö sivistysvaliokunnalta / VNS 10/2022 vp

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Yleissopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi selontekoa yleissopimuksen näkökulmasta.

Selonteon keskeinen sisältö

Digitaalinen kompassi, eli digikompassi, on vuoteen 2030 ulottuva kansallinen strateginen etenemissuunnitelma. Digikompassi pitää sisällään kansallisen vision vuoteen 2030 sekä arvot, joihin pohjaamme digitalisaatiokehityksemme. Digikompassin tavoitteet on jaettu neljään osa-alueeseen, jotka ovat digitaalisesti osaava väestö ja työvoima, digitaalinen infrastruktuuri, yritysten digitalisaatio ja digitaaliset julkiset palvelut. Kompassissa jokaiselle osa-alueelle on asetettu priorisoidut tavoitteet vuoteen 2030. Lisäksi digikompassissa asetetaan tavoitteet digitalisaatiokehityksen johtamis- ja toimeenpanomallille. Kompassin avulla luomme yhteisen vision tulevaisuudesta ja pystymme johtamaan digitalisaatiokehitystä yli hallinnonala- ja sektorirajojen sekä tukemaan systeemistä digivihreää siirtymää. Kansallinen digikompassi perustuu vuonna 2021 esiteltyyn EU:n digikompassiin.

Yhteenveto lapsiasiavaltuutetun kannanotoista

- On myönteistä, että selonteossa korostetaan ihmiskeskeisyyttä ja saavutettavuutta.
- Lapsiin liittyy digitaalisissa palveluissa ja ratkaisuisissa sellaisia erityisnäkökohtia, joiden vuoksi lasten erityinen asema edellyttäisi lisähuomiota.

- Lapsilla on omat ainutlaatuiset ja erityiset tarpeensa koskien digitukea.
- Lasten näkemykset on huomioitava kehitettäessä ohjelmia ja palveluja, jotka vaikuttavat lapsen oikeuksiin digitaalisissa ympäristöissä.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Yleisesti selonteosta

Selonteon tavoitteet on kirjoitettu hyvin yleiselle tasolle, eikä lapsiasiavaltuutettu ota niihin kantaa. Yleisesti lapsiasiavaltuutettu pitää kaikkien ihmisryhmien kannalta myönteisenä, että selonteossa on korostettu esimerkiksi ihmiskeskeisyyttä ja saavutettavuutta (s. 27, 62–63). Selonteossa ei kuitenkaan käsitellä lapsia erityisryhmänä tai ylipäätään edes mainita lapsia (vrt, iäkkäät on kuitenkin mainittu ryhmänä, joka tarvitsee tukea digitaidoissa, s. 36). Lapsiasiavaltuutettu ymmärtää selonteon olevan yleisluonteinen, mutta pitää lasten ohittamista jokseenkin valitettavana ottaen huomioon aiemmat kokemukset, jotka viittaavat siihen, että lasten erityinen asema helposti unohtuu digitaalisten järjestelmien toteutuksessa.¹ Myös yhdenvertaisuusvaltuutettu on todennut, että ”yhdenvertaisuuden edistäminen ja eri ihmisryhmien inklusio tulee ottaa nykyistä vahvemmin tavoitteeksi eri yhteiskunnan toimintoja ja palveluita digitalisoitaessa”.² Eri ihmisryhmien erilaisten tarpeiden huomiointi ei ainakaan selväsanaisesti käy ilmi nyt käsillä olevasta selonteosta.

Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa YK:n lapsen oikeuksien komitean uusimmasta yleiskommentista, joka koskee lapsen oikeuksia digitaalisissa ympäristöissä. Yleiskommentissa komitea selittää, miten sopimusvaltioiden tulisi toimeenpanna lapsen oikeuksien yleissopimus digitaalisten ympäristöjen näkökulmasta.³ Komitea on myös korostanut syrjimättömyyttä esimerkiksi digitaalisten palvelujen käytössä sekä automaattisessa päätöksenteossa.⁴

Alla muutama nosto, joita lapsiasiavaltuutettu pitää jo edellä mainittujen seikkojen lisäksi erityisen tärkeinä

Medialukutaito

Lapsiasiavaltuutettu jakaa selonteossa estetyn näkemyksen (esim. s. 5, 37) medialukutaidon merkityksen kasvamisesta, kun digitalisaatio laaja-alaistuu jatkuvasti. Myös YK:n lapsen oikeuksien komitea on painottanut erityisten toimien tärkeyttä digitaalisen lukutaidon takamiseksi.⁵

Digituki

On myönteistä, että selonteossa todetaan yhdenvertaisuuden ja perusoikeuksien toteutumisen olevan palvelukehityksen perustana (s. 61). Yhdenvertaisuusvaltuutettu on todennut, että ollakseen yhdenvertaisesti kaikkien saatavilla, tulee digitaalisten palveluiden käyttöön järjestää riittävästi digitukea, huolehtia digiosaamisen ja -lukutaidon kehittämisestä, sekä varmistaa mahdollisuus digilaitteiden käyttöön. Lisäksi valtuutettu on korostanut muun muassa lasten ja vammaan kanssa elävien henkilöiden erityistä tarvetta digituella.⁶ YK:n lapsen oikeuksien komitea puolestaan on alleviivannut koulutuksen tarvetta koskien myös sitä, että lapset ovat ylipäättään tietoisia digitaalisista palveluista sekä niiden mahdollisuuksista ja riskeistä.⁷

Nyt käsillä olevassa selonteossa ei, vastoin esimerkiksi yhdenvertaisuusvaltuutetun näkemystä, tuoda lapsia esiin ryhmänä, joka tarvitsisi erityistä tukea digitaaloissa. Selonteossa (s. 36) kyllä korostetaan tarvetta kehittää kaikkien ikäryhmien digitaaloja, mutta erityisesti korostetaan ainoastaan aikuisväestön ja iäkkäämpien tarpeita.

Lasten näkemysten huomiointi

Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa, että lasten näkemykset on huomioitava myös kehitettäessä esimerkiksi ohjelmia ja palveluja, jotka vaikuttavat lapsen oikeuksiin digitaalisissa ympäristöissä. Lisäksi tulisi varmistaa, että digitaalisten palveluiden tarjoajat ottavat lapset aktiivisesti mukaan kehittämiseen, käyttävät tarkoituksenmukaisia teknisiä ratkaisuja turvallisuuden varmistamiseen ja huomioivat lasten näkemykset kehittäessään tuotteita ja palveluita.⁸

Helsingissä 10.11.2022

Elina Pekkarinen
lapsiasiavaltuutettu

Sonja Vahtera
lakimies

¹ Esimerkiksi OmaKanta -palveluun liittyi ja liittyy edelleen huomattavia haasteita alaikäisten lasten puolesta asiointin osalta. Kaikki terveydenhuollon organisaatiot eivät esimerkiksi edelleenkään ole tehneet tietojärjestelmiinsä tarvittavia muutoksia. Ks. esim: https://www.kanta.fi/blogi/-/asset_publisher/1QjC602jKPR6/content/miten-asiointi-alaik%25C3%25A4isen-lapsen-puolesta-omakannassa-1.

² Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022, K 7/2022 vp, s. 52.

³ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 25 (2021) digitaaliseen ympäristöön liittyvistä lapsen oikeuksista (CRC/C/GC/25).

⁴ Ks. esim. CRC/C/GC/25, kohdat 10–11.

⁵ CRC/C/GC/25, kohta 11.

⁶ K 7/2022 vp, s. 53.

⁷ CRC/C/GC/25, kohta 32.

⁸ CRC/C/GC/25, kohta 17.